

СЛОВО МОЛОДИМ ВЧЕНИМ

УДК 351.851

DOI <https://doi.org/10.36550/2522-9230.2020.8.33>

*Рябовол Лілія Тарасівна,
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри
державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: lryabovo18@gmail.com
0000-0003-3558-2103*

*Крушеніцький Владислав Сергійович,
студент четвертого року навчання (ОР «бакалавр»)
спеціальність 081 Право, факультету історії та права
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
e-mail: vlad-krushenickijj@ukr.net*

ДЕРЖАВНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ: ПЕРЕДУМОВИ, ОЗНАКИ, ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ

Демократизація, розвиток громадянського суспільства, становлення ринкової економіки детермінували принципову зміну місця і ролі освіти у соціумі. Вимогою часу є обґрунтування й впровадження адекватної системи управління освітою. Очевидно, що у контексті реформування адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації, державне управління освітою має трансформуватися на основі державно-громадського підходу, у напрямку залучення до процесу управління громадських структур. Мета статті – розкрити сутність децентралізації як передумови становлення державно-громадського управління освітою та на основі аналізу доступних наукових праць з проблематики дослідження встановити основні ознаки, переваги й недоліки державно-громадської моделі управління освітою. З'ясовано, що передумовою становлення такої моделі в Україні є поглиблення процесів демократизації та децентралізації, а проявами – формування й розвиток громадських органів управління освітою та самоврядних органів / асоціацій учасників освітнього процесу. Встановлено, що специфіка державно-громадської моделі управління освітою виявляється у взаємодії двох її основних компонентів – держави (державних органів, органів місцевого самоврядування, органів управління освітою різних рівнів) та структур громадянського суспільства з метою впорядкування системи освіти. Суттєвою ознакою цієї моделі є делегування частини владних повноважень широкому колу структур громадянського суспільства та спільна управлінська діяльність державних і недержавних структур з відповідним узгодження управлінських рішень. До недоліків державно-громадського управління освітою віднесено збереження вертикальної / ієрархічної структури системи органів управління освітою, домінуючу роль в якій продовжує відігравати держава, наразі громадськість може залучатися до управління освітою лише на рівні горизонтальних управлінських структур у таких формах, як: піклувальні ради, ради закладів освіти, асоціації, шкільні фонди, громадські організації.

Ключові слова: освіта, система освіти, державно-громадське управління, громадянське суспільство, децентралізація.

Riabovol L., Krushenickijj V. STATE-CIVIL MANAGEMENT OF EDUCATION: CONDITIONS, FEATURES, ADVANTAGES OF DISADVANTAGES

Democratization, the development of civil society, the emergence of a market economy have determined a fundamental change in the place and role of education in society. Time is required to justify and implement an adequate education management system. It is obvious, that in the context of the reform of the administrative-territorial system and local self-government in Ukraine on the basis of decentralization, the state management of education should be transformed on the basis of the state-civil approach, in the direction of involvement in the process of management of the structures of civil society. The purpose of the article is to reveal the essence of decentralization as a prerequisite for the formation of the state-civil education management and to establish the main features, advantages and disadvantages of the the state-civil model of education management on the basis of the analysis of available scientific papers on research issues. It was found that the prerequisite for the creation of such a model in Ukraine is the deepening of the processes of democratization and decentralization, and the manifestation of the formation and development of civil education management bodies and self-governing bodies / associations of participants in the educational process. It is established that the specificity of the state-civil model of education management is manifested in the interaction of its two main components – the state (state bodies, local self-government bodies, educational

management bodies of different levels) and civil society structures in order to streamline the education system. An essential feature of this model is the delegation of part of the power to a wide range of civil society structures and the joint management of governmental and non-governmental structures with appropriate alignment of management decisions. The disadvantages of state-civil administration are the preservation of the vertical / hierarchical structure of the education management system, the dominant role in which the state continues to play, and the civil can now be involved in education management only at the level of horizontal governing bodies in such forms as: boards of trustees education, associations, school foundations, public organizations.

Key words: education, education system, state-civil administration, civil society, decentralization.

Постановка проблеми. Освіта – це соціальна, суспільно важлива, складноструктурована, багатофункціональна, динамічна система. Її впорядкування досягається завдяки управлінню, що включає як державне / зовнішнє управління, так і самоуправління або самоврядування. Загалом управління у сфері освіти – складна діяльність, у процесі здійснення якої необхідним є врахування системних характеристик освіти як об'єкта управління та розвиток самої теорії організації і управління складними соціальними системами, у тому числі на синергетичних засадах.

Демократизація, розвиток громадянського суспільства, становлення ринкової економіки спричинили принципову зміну місця і ролі освіти у соціумі. Вимогою часу є оновлення змісту освіти, урізноманітнення типів закладів освіти і джерел їх фінансування, обґрунтування адекватної системи державного управління, адже, недосконалість останньої є одним з гальмівних чинників розвитку вітчизняної системи освіти. У контексті реформування адміністративно-територіального устрою і місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації, модернізації системи державного управління освітою має здійснюватися у напрямку залучення в цей процес громадських структур та реалізації державно-громадського підходу. Як справедливо зазначає А. Сеїтосманов [1, с. 9], «...реформа освіти в умовах децентралізації змінила підхід до управління освітою – авторитарна модель управління, раніше дуже поширена в Україні, має поступитися демократичній моделі участі. Органи управління освітою повинні надавати підтримку закладам освіти і всім учасникам освітнього процесу, бути їх партнерами». Повністю погоджуємось із І. Хомишин [2, с. 102] у тому, що в сучасних умовах розвиток освіти не може залишатися лише справою держави, натомість має стати полем багатоаспектної партнерської взаємодії центральних і регіональних державних органів, органів місцевого самоврядування, здобувачів освіти та їх батьків, державних і недержавних закладів освіти, викладачів, потенційних роботодавців, громадських організацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Державно-громадське управління освітою як предмет дослідження є міждисциплінарним і розробляється представниками різних галузей наукового знання. Генезу, сутність, особливості та рівні реалізації такої моделі, специфіку підготовки фахівців з державно-громадського управління освітою, відповідний зарубіжний досвід вивчали з позицій: державного управління – Л. Гаєвська, В. Гамаюнов, В. Грабовський, Я. Гречка, Л. Грицяк, М. Комарницький, С. Крисюк, В. Новак, Г. Годосова, О. Тягушева, Л. Юрчук та ін.; адміністративного права – І. Хомишин та ін.; педагогіки – Ю. Бех, Л. Гриневич, Г. Єльнікова, О. Зайченко, О. Заяць, О. Іванілов, Л. Калініна, Н. Лісова, В. Луговий, О. Михайленко, Ю. Молчанова, О. Онаць, Л. Парашенко, Н. Протасова та ін.; філософії освіти – М. Яцейко та ін. Загалом окреслена проблематика розроблена достатньо глибоко, однак, у зв'язку зі своєю актуальністю продовжує притягувати науковий інтерес. Наразі доцільним є узагальнення і систематизація накопиченого наукового доробку.

Мета статті – розкрити сутність децентралізації як передумови становлення державно-громадського управління освітою та на основі аналізу доступних наукових праць з проблематики дослідження встановити основні ознаки, переваги й недоліки державно-громадської моделі управління освітою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовами становлення державно-громадського управління освітою є демократизація суспільного життя і децентралізація системи державного управління загалом. У галузі управління освітою децентралізація покликана нівелювати такі негативні прояви державного управління, залишені сучасній Україні від радянського періоду її історії, як: державна монополія на освіту, суворі ієрархія та авторитарний стиль управління, застосування уніфікованих механізмів і засобів управління без врахування специфіки регіонів, закладів освіти, освітніх потреб, категорій здобувачів освіти, особливостей підготовки фахівців різних спеціальностей та рівнів освіти тощо.

У словнику-довіднику з державного управління й державної служби децентралізація визначена як передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем [3, с. 111]. Децентралізація управління освітою характеризує освітні системи різних країн. Згідно з Європейським звітом про якість шкільної освіти, констатує М. Яцейко [4, с. 9], децентралізація визнана однією з п'яти ключових проблем майбутнього, а перенесення процесу прийняття рішень на рівень школи – важливою політичною стратегією, що викликана недостатністю довіри до здатності держави адекватно реагувати на потреби населення.

Аналіз польського досвіду демократизації і децентралізації управління освітою дозволив Л. Гриневич виявити відповідні основні тенденції, а саме: а) делегування повноважень і відповідальності з вищого рівня на нижчий щодо рішень у таких сферах, як: створення і ліквідації дошкільних установ та шкіл; фінансування (розподіл державної субвенції за формулою на учня тощо); кадрова політика (призначення учителя

директором, підвищення оплати праці тощо); підвищення кваліфікації вчителів (надходження коштів на підвищення кваліфікації до бюджету школи тощо); програмно-методичне забезпечення (вільний вибір підручників тощо); б) зростання централізованого контролю за якістю освіти, зокрема: зміна системи педагогічного нагляду; впровадження зовнішніх екзаменів на етапі завершення початкової школи, гімназії, ліцею; в) усупільнення освіти, зокрема: поширення нових інструментів впливу громадськості на систему освіти (реальна участь громадських рад у прийнятті управлінських рішень у галузі освіти тощо); зростання автономії закладів освіти; створення суспільних шкіл (інноваційних, з метою збереження малої школи на селі). Вчена акцентувала, що, за усієї позитивної спрямованості на задоволення освітніх потреб, ефективного використання місцевих ресурсів тощо, виявлені тенденції водночас зумовлюють поглиблення локальних різниць в якості освіти, тому децентралізація управління освітою має супроводжуватися встановленням чітких освітніх стандартів щодо змісту освіти, навчальних досягнень, вимог до підручників, сертифікації навчальних курсів, посиленням централізованого контролю з боку держави за якістю освіти і впровадженням політики вирівнювання освітніх шансів [5, с. 16-17].

З урахуванням викладеного, а також на основі наукових напрацювань О. Заяць [6, с. 13, 18] можна виокремити напрями, в яких має здійснюватися децентралізація системи освіти та управління освітою в Україні, а саме: посилення громадського управління; розширення повноважень місцевої влади; надання закладам освіти більшої автономії; залучення до управління освітою і прийняття управлінських рішень викладачів, здобувачів освіти, їх батьків. В управлінні освітою децентралізація вимагає: перерозподілити функції і повноваження у галузі освіти між центральними та місцевими органами влади й органами місцевого самоврядування; впровадити нову етику управління, партнерські відносини; оптимізувати організаційну структуру управління освітою і процедури реалізації управлінських функцій, зокрема, за рахунок інформаційно-комунікативних технологій; удосконалити форми і методи контролю у контексті переорієнтації його на допомогу у виявленні й усуненні недоліків в організації освітньої діяльності, створити центральні й регіональні системи моніторингу якості освітніх послуг. Необхідно, що б у процесі децентралізації управління освітою під час вибору моделей управління, реформування змісту освіти, способів її організації і фінансового забезпечення враховувалися особливості регіону, інтереси територіальних громад, соціальних прошарків, акцентує Л. Юрчук [7, с. 277].

Специфіка державно-громадського управління освітою відбивається у самій назві даної моделі і знаходить відображення у відповідних визначеннях:

- С. Крисюк визначає державно-громадське управління освітою як відкриту й демократичну модель, в якій органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським управлінням, що забезпечує максимальну участь громадян у розробці стратегічних напрямів розвитку освіти [8, с. 126];

- В. Грабовський – як процес поєднання діяльності державних та суспільних суб'єктів управління в інтересах людини, соціуму, влади і передбачає: демократизацію діяльності органів державної влади й управління освітою; розвиток самоврядних асоціацій учасників освітньої діяльності (асоціацій педагогів, органів учнівського й батьківського самоврядування всіх рівнів); створення громадських органів управління освітою [9, с. 87, 88];

- С. Королюк – як узгоджену взаємодію держави і громади у вирішенні різних питань освіти, пов'язаних з можливістю відповідально і результативно впливати на освітню політику шляхом прийняття управлінських рішень, створення здорового соціального середовища для учнів тощо [10, с. 5];

- Г. Тодосова – як вид соціального управління на основі взаємодії органів державної влади та інститутів громадянського суспільства через систему взаємоузгоджених політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових процесів, засобів, методів, зв'язків [11, с. 7];

- Н. Крохмаль – як сукупність державної і громадської складових, де перша виражена через сформовану у державі систему управління освітою, національну освітню політику, розроблене і впроваджене законодавство тощо, друга представлена розгалуженою системою професійних об'єднань освітян, радами батьків, громадськими організаціями, що діють в освітянській сфері, та які можуть реально впливати на прийняття рішень щодо освіти на державному рівні, а не лише на рівні окремого закладу освіти [12, с. 98];

- Л. Гаєвська і Т. Куренна – як управління, що ґрунтується на спільній, взаємодоповнювальній і взаємопідтримуючій діяльності державних органів та громадськості в галузі освіти, розподілі між суб'єктами повноважень, прав та відповідальності за їх реалізацію для забезпечення функціонування й розвитку системи освіти [13, с. 60].

У розумінні Н. Федорової, державно-громадське управління – це система правових (імперативних) норм, встановлених державою, і договірних (диспозитивних) відносин, запропонованих суспільством, для врегулювання й удосконалення суспільних відносин у галузі освіти, що передбачає залучення суспільства до створення й управління закладами освіти [14, с. 36].

Так чи інакше, сутність феномена державно-громадське управління освітою – у поєднанні державного і громадського компонентів, отже, необхідним у процесі реалізації такої моделі є узгодження інтересів цих двох складових, забезпечення їх взаємодії на всіх шаблях функціонування освітньої системи. На особливу увагу у цьому контексті заслуговує наукова позиція І. Хомишин, згідно з якою, державно-громадське управління освітою є не простою арифметичною сумою певних заходів державних і громадських

структур, а системою, що має на меті поєднання зусиль держави і суспільства у вирішенні проблем формування державної політики в галузі освіти, питань навчально-виховної, методичної, економічної, фінансово-господарської діяльності, взаємодії, що ґрунтується на добровільному прийнятті державою і громадянами певних зобов'язань у галузі освіти [2, с. 306, 325].

Організаційна структура державно-громадського управління освітою зумовлюється складністю як самої системи освіти, так і системи управління нею, і може бути представлена як сукупність таких суб'єктів, що взаємодіють, як: органи державної влади та органи місцевого самоврядування; державні, регіональні та місцеві органи управління освітою; органи управління закладами освіти; органи громадського самоврядування всіх рівнів.

З огляду на розгалужену структуру й відповідні специфічні завдання, державно-громадське управління освітою вивчають на різних рівнях його реалізації – загальнодержавному (Л. Калініна, М. Комарницький, С. Крисюк, О. Онаць, Г. Тодосова та ін.), регіональному (В. Грабовський, І. Довбиш, П. Кухарук, О. Зайченко, С. Королук, О. Тягушева та ін.), місцевому / районному / на рівні ОТГ (О. Руда, А. Седоченко, А. Сеїтосманов та ін.).

Державно-громадське управління регіональною системою освіти, за визначенням О. Тягушевої, це – цілеспрямована, організуюча і регулююча взаємодія державних і громадських органів управління освітою та органів місцевого самоврядування, різних організацій, суб'єктів підприємництва щодо ухвалення й реалізації спільних раціональних управлінських рішень із забезпечення стійкого розвитку регіональної системи освіти, залучення інвестицій в освіту, створення і освоєння нововведень, що призводять до її якісної зміни, нарощування інноваційного потенціалу з урахуванням соціальних, економічних, культурних особливостей регіону, що в цілому сприяють унікальності регіональної системи освіти, забезпечують захист прав здобувачів освіти, учителів / викладачів, дозволяють сприйняти соціальну відповідальність за результати освіти, гармонізувати відносини суб'єктів освітнього процесу [15, с. 3, 5, 16, 17].

Розглядаючи управління освітою на рівні ОТГ у контексті формування спроможної освітньої мережі, О. Руда й А. Седоченко акцентують, що при вирішенні питань освіти, зокрема управління нею, має бути забезпечена співпраця органів публічної влади й мешканців територіальної громади. Ключовим елементом і серйозним викликом для органів місцевого самоврядування є створення системи управління, адекватної потребам і можливостям громади, стверджує А. Сеїтосманов, і продовжує, що дієва система управління освітою в громаді має залучити фахівців, здатних сформувати сучасне бачення розвитку освіти та приймати ефективні рішення щодо виконання самоврядних і делегованих повноважень в освіті [1, с. 9, 17].

Сьогодні фахівці розглядають не лише державно-громадське, але й громадсько-державне (Л. Калініна, С. Королук, О. Онаць, О. Пастовенський та ін.) управління освітою. Для усвідомлення сутності кожного з цих видів управління доцільно встановити, у чому полягає принципова різниця між ними. Так, якщо державно-громадське управління освітою позначається домінуванням держави, то громадсько-державне – громадського самоврядування, структур громадянського суспільства, тобто добровільно утворених громадських об'єднань, асоціацій, організацій, які беруть участь у реалізації освітньої політики, управлінні закладом освіти на засадах демократичних процедур самоуправління та співуправління. У зв'язку з цим, О. Онаць вказує на деякі недоліки державно-громадського управління, зокрема, за умов такої моделі, зберігається вертикальна побудова, отже, й ієрархічна підпорядкованість, яка дає змогу органам державної влади висувати жорсткі вимоги до «нижчих організацій», якими наразі є заклади освіти, дозволяє підтримувати державну монополію на освіту, використовувати державні ресурси під час здійснення освітньої політики, контролювати і здійснювати адміністративний тиск на громадську ініціативу, громадські структури, не враховувати їх позицію [16, с. 279, 280, 282]. Відтак, громадськість до управління освітою може залучатися лише на рівні горизонтальних управлінських структур у таких формах, як: піклувальні ради, ради закладів освіти, асоціації, шкільні фонди, громадські організації.

Висновки. У результаті аналізу доступних нам наукових праць з теми, окресленої назвою статті, ми дійшли наступних висновків:

- передумовами становлення державно-громадського управління освітою в Україні є поглиблення процесів демократизації та децентралізації, а проявами – формування й розвиток громадських органів управління освітою та самоврядних органів / асоціацій учасників освітнього процесу;

- специфіка державно-громадського управління освітою відображена у самій назві даної моделі і виявляється у взаємодії двох її основних складових / суб'єктів – держави (в особі державних органів, органів місцевого самоврядування, органів управління освітою різних рівнів) та структур громадянського суспільства з метою впорядкування системи освіти, забезпечення умов для реалізації права на освіту та / або прав у сфері освіти;

- громадське управління освітою як складник державно-громадського управління може здійснюватися широким колом структур громадянського суспільства – громадськими організаціями, основним або одним з напрямків яких є діяльність у галузі освіти, органами громадського самоврядування різних рівнів (у тому числі професійними й іншими об'єднаннями суб'єктів освітнього процесу тощо);

- суттєвими ознаками державно-громадського управління освітою є: делегування частини владних повноважень структурам громадянського суспільства та спільна управлінська діяльність державних і недержавних структур; узгодження управлінських рішень з представниками громадськості перед їх

прийняттям компетентним державним органом / органом місцевого самоврядування / органом управління освітою в ОТГ; функціонування недержавних структур (центрів освітніх технологій, з підтримки освітніх ініціатив, фондів тощо), які доповнюють ресурсне, у т. ч. матеріально-технічне, методично-дидактичне забезпечення закладів освіти;

- основний недолік державно-громадського управління освітою – збереження вертикальної / ієрархічної структури органів управління, домінуючу роль в якій продовжує відігравати держава та її органи; залучення громадськості до управління освітою уможливилося лише посередництвом горизонтальних управлінських структур. Зазначений недолік може бути нівельований завдяки впровадженню громадсько-державної моделі управління освітою. Перспективним у напрямку дослідження є вивчення нормативно-правових основ державно-громадського управління освітою в Україні, а також розгляд можливості перегляду вітчизняної моделі управління освітою як громадсько-державної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Критерії формування спроможності освітньої мережі в ОТГ : Методично-інформаційний посібник. 68 с. URL: [https:// storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/461/1.pdf](https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/461/1.pdf) (дата звернення: 21.11.2019).
2. Хомишин І. Ю. Концептуальні питання теорії і практики адміністративно-правового регулювання освіти України в умовах євроінтеграційних процесів : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 510 с.
3. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський. К. : КНЕУ, 2005. 480 с.
4. Яцейко М. Г. Демократизація як закономірність модернізації освіти в контексті глобалізації : автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10. Київ, 2009. 20 с.
5. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01. К., 2005. 20 с.
6. Заяць О. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до управлінської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. К., 2010. 24 с.
7. Юрчук Л. Тенденції децентралізації управління освітою в Україні. *Вісник Національної Академії державного управління*. 2009. Вип. 4. С. 276-283.
8. Крисюк С. В. Концептуальні засади розвитку державно-громадського управління освітою. *Актуальні теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми державного управління* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 трав. 2004 р.). У 2 т. К. : Вид-во НАДУ, 2004. Т. 1. С. 25-128.
9. Грабовський В. А. Державно-громадське управління загальною середньою освітою на районному рівні : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. К., 2006. 233 с.
10. Королюк С. В. Особливості громадсько-державного управління в діяльності сучасної школи. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3. С. 1-13.
11. Тодосова Г. І. Механізми державно-громадського управління загальною середньою освітою в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управлін. : 25.00.02. Київ, 2014. 20 с.
12. Модус державно-громадського управління освітою : монографія / За науковою ред. В. П. Беха. К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 768 с.
13. Реформування освіти в Україні: державно-управлінський аспект : навч.-наук. вид. / заг. ред. Н. Г. Протасової. К.; Львів : НАДУ, 2012. 456 с.
14. Федорова Н. М. Становление государственного управления школьным образованием в России : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. СПб., 2010. 42 с.
15. Тягушева О. Г. Розвиток механізмів державно-громадського управління регіональною системою освіти : автореф. дис. ... канд. наук з держ. управлін. : 25.00.02. Запоріжжя, 2009. 20 с.
16. Концептуальні засади організаційних механізмів і технологій громадсько-державного управління : посібник / О. М. Онаць, Л. М. Калініна, за наук. ред. Л. М. Калініної. К. : Видавничий дім «Сам», 2017. 64 с.

REFERENCES

1. Kriteriyi formuvannya spromozhnosti osvitnoyi merezhi v OTG [*Criteria for forming the capacity of the educational network in UTC*] : Metodichno-informacijnij posibnik. 68 s. URL: [https:// storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/461/1.pdf](https://storage.decentralization.gov.ua/uploads/library/file/461/1.pdf) (accessed: 21.11.2019). [in Ukrainian].
2. Homishin I. Yu. (2019) Konceptualni pitannya teorii i praktiki administrativno-pravovogo reguluyuvannya osviti Ukrayini v umovah yevrointegracijnih procesiv [*Conceptual questions of the theory and practice of administrative and legal regulation of education of Ukraine in the context of European integration processes*] : dis. ... dokt. jurid. nauk : 12.00.07. Lviv, 510 s. [in Ukrainian].
3. Derzhavne upravlinnya ta derzhavna sluzhba [*Public administration and public service*] : slovnik-dovidnik (2005) / uklad. O. Yu. Obolenskij. K. : KNEU, 480 s. [in Ukrainian].
4. Yacejko M. G. (2009) Demokratizaciya yak zakonoprismnist modernizaciyi osviti v konteksti globalizaciyi [*Democratization as a regularity of education modernization in the context of globalization*] : avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk : 09.00.10. Kiyiv, 20 s. [in Ukrainian].
5. Grinevich L. M. (2005) Tendenciya decentralizaciyi upravlinnya bazovoyu osvitoyu v suchasnij Polshi [*Trends in decentralization of basic education management in contemporary Poland*] : avtoref. dis... kand. ped. nauk : 13.00.01. K., 20 s. [in Ukrainian].
6. Zayac O. V. (2010) Organizacijno-pedagogichni umovi pidgotovki kerivnikov zagalnoosvitnih navchalnih

zakladiv do upravlinskoyi diyalnosti [*Organizational and pedagogical conditions of preparation of heads of general educational institutions for management activity*]: avtoref. dis. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. K., 24 s. [in Ukrainian].

7. Yurchuk L. (2009) Tendenciyi decentralizaciyi upravlinnya osvitoju v Ukrajini [*Tendenciyi decentralizaciyi upravlinnya osvitoju v Ukrajini*]. *Visnik Nacionalnoyi Akademiyi derzhavnogo upravlinnya*. Vip. 4. S. 276-283. [in Ukrainian].

8. Krisyuk S. V. (2004) Konceptualni zasadi rozvitku derzhavno-gromadskogo upravlinnya osvitoju [*Conceptual bases of development of state-public management of education*]. *Aktualni teoretiko-metodologichni ta organizacijno-praktichni problemi derzhavnogo upravlinnya* : mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kiyiv, 28 trav. 2004 r.). U 2 t. K. : Vid-vo NADU. T. 1. S. 125-127 s. [in Ukrainian].

9. Grabovskij V. A. (2006) Derzhavno-gromadske upravlinnya zagalnoju serednoju osvitoju na rajonnomu rivni [*Public administration of general secondary education at the district level*] : dis. ... kand. nauk z derzh. upr. : 25.00.02. K., 233 s. [in Ukrainian].

10. Korolyuk S. V. (2010) Osoblivosti gromadsko-derzhavnogo upravlinnya v diyalnosti suchasnoyi shkoli [*Peculiarities of public administration in modern school activities*]. *Teoriya ta metodika upravlinnya osvitoju*. № 3. S. 1-13. [in Ukrainian].

11. Todosova G. I. (2014) Mehanizmi derzhavno-gromadskogo upravlinnya zagalnoju serednoju osvitoju v Ukrajini [*Mechanisms of public administration of general secondary education in Ukraine*] : avtoref. dis. ... kand. nauk z derzh. upravlin. : 25.00.02. Kiyiv, 20 s. [in Ukrainian].

12. Modus derzhavno-gromadskogo upravlinnya osvitoju [*Modus of public administration of education*] : monografiya (2015) / Za naukovoju red. V. P. Beha. K. : Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 768 s. [in Ukrainian].

13. Reformuvannya osviti v Ukrajini: derzhavno-upravlinskij aspekt [*Reforming education in Ukraine: the state-administrative aspect*] : navch.-nauk. vid. (2012) / zag. red. N. G. Protasovoyi. K.; Lviv : NADU, 456 s. [in Ukrainian].

14. Fedorova N. M. (2010) Stanovlenie gosudarstvenno-obshestvennogo upravleniya shkolnym obrazovaniem v Rossii [*The Formation of Public Administration of School Education in Russia*] : avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01. SPb., 42 s. [in Russian].

15. Tyagusheva O. G. (2009) Rozvitok mehanizmv derzhavnogo-gromadskogo upravlinnya regionalnoju sistemoyu osviti [*Development of mechanisms of state-public administration of the regional education system*] : avtoref. dis. ... kand. nauk z derzh. upravlin. : 25.00.02. Zaporizhzhya, 20 s. [in Ukrainian].

16. Konceptualni zasadi organizacijnih mehanizmv i tehnologij gromadsko-derzhavnogo upravlinnya [*Conceptual principles of organizational mechanisms and technologies of public-public administration*] : posibnik (2017) / O. M. Onac, L. M. Kalinina, za nauk. red. L. M. Kalininoyi. K. : Vidavnicij dim «Sam», 64 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 5.01.2020